

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk engelska

Steven Pinker på svenska
Översättning och översättningsanalys av ett avsnitt ur *The language instinct: the new science of language and mind*

Kristina Nylén

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 1, ÖU2100, Magisterutbildning
VT 2009
Handledare: Mats Mobärg
Examinator: Mats Mobärg

Sammandrag

Den här uppsatsen utgår från en svensk översättning av ett avsnitt ur Steven Pinkers bok *The language instinct: the new science of language and mind* (1994), samt en analys av några av de problem som påträffades i översättningsarbetet. De problemområden som analyseras berör översättningen av de språkliga exempel, kulturspecifika företeelser och det personliga bildspråk som förekommer i källtexten. Analysen visar att många av källtextens språkexempel måste behållas på engelska för att argumentationen och budskapet ska bli tydligt även för en svenskspråkig läsare. Även i översättningen av de kulturspecifika företeelserna och det personliga bildspråket behöver textens engelskspråkiga ursprung göras tydligt för att inte budskapet, argumentationen och den personliga prägeln ska gå förlorad. Däremot behövs i många fall tydliggörande pragmatiska tillägg göras för den svenskspråkiga läsaren.

Nyckelord: Översättning, populärvetenskap, språkexempel, kulturspecifika företeelser, bildspråk, Steven Pinker, *The language instinct*

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte.....	1
1.3	Material och metod	2
2.	Översättningen	3
2.1	Introduktion till översättningen	3
2.2	Översättningen i sin helhet	3
3.	Analys	15
3.1.	Översättning av språkliga exempel	15
3.1.1	Språkexempel med svensk översättning	15
3.1.2	Språkexempel utan svensk översättning	19
3.2	Översättning av kulturspecifika företeelser	21
3.3	Översättning av författarens personliga bildspråk	24
4.	Sammanfattning	28
	Referenser	30
	Bilaga – Källtexten i sin helhet	31
	[Bilagan ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen.]	

1. Inledning

1.1 Bakgrund

För ett tag sedan stötte jag för första gången på Steven Pinkers bok *The language instinct: the new science of language and mind* (1994). Steven Pinker är en amerikansk-kanadensisk psykologiprofessor vid Harvard University och även populärvetenskaplig författare. Hans specialområde är barns språkutveckling. Pinker är mest känd för att föra fram idén om att människan har en medfödd språkinstinkt, det vill säga ett medfött behov av att utveckla språk. Han anser därför att det också finns en "universell grammatik" som är gemensam för alla människor. Genom att påstå att språket är en "instinkt", eller en biologisk adaptation, som formats av det naturliga urvalet går Pinker delvis emot exempelvis Noam Chomskys teorier om att språket är en sorts sidoeffekt av andra existerande biologiska adaptationer. I *The language instinct* redogör och argumenterar Pinker för sin teori om den mänskliga språkinstinkten.

Jag fann Pinkers bok innehållsmässigt mycket intressant, och började snart fundera över varför en fascinerande bok som denna inte fanns översatt till svenska. När jag bläddrat i boken ett tag insåg jag att förklaringen kanske var att det helt enkelt av olika anledningar var för svårt och tidskrävande för en översättare att ge sig i kast med den. Jag insåg då även att jag hade hittat ett bra uppsatsämne. Min idé utmynnade så småningom i denna uppsats, som ägnas åt min översättning av ett avsnitt ur boken och en tillhörande analys av några av de problem jag stötte på i översättningsprocessen.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att belysa vissa utvalda kategorier av problem som uppstått i mitt översättningsarbete med Pinkers text. Jag föreslår även lösningar till dessa problem och argumenterar kring varför jag valt just dessa lösningar. Jag vet att problem av dessa slag även förekommer vid översättningen av många andra texter, och tanken är därför att också andra översättare ska bli hjälpta av diskussionen som förs i uppsatsen.

1.3 Material och metod

Det grundläggande materialet för min uppsats är ett avsnitt ur Steven Pinkers bok *The language instinct: the new science of language and mind*, samt min egen översättning av detta avsnitt. Jag har valt att göra en översättning av sidorna 26 till 35 för att detta är en lagom stor avgränsning för en uppsats av den här storleken och för att det på dessa sidor förekommer många exempel på de företeelser jag ansåg intressanta att behandla i en analys av översättningen.

Efter översättningen följer en analys av utvalda svårigheter jag stött på i översättningsprocessen. De exempel jag diskuterar i analysen finns markerade med fotnoter i översättningen, och dessa fotnoter förklarar kortfattat vari svårigheterna ligger i de aktuella fallen. Jag har valt lösningen med fotnoterna för att läsaren lättare ska hitta de diskuterade textställen i översättningen. I analysen har jag sedan ställt upp de flesta textställen som diskuteras i tabeller som både innehåller de ursprungliga källspråksformuleringarna och min översättning av dessa. Hela källtextavsnittet återfinns i en bilaga. Bilagan med källtexten ingår inte den elektroniskt publicerade versionen. För tillgång till denna hänvisas till författaren.

Analysen är indelad i tre olika avsnitt, där tre olika problemområden diskuteras. I det första behandlas de språkliga exempel som förekommer i källtexten. Jag redogör för hur jag har valt att hantera dessa och varför jag har valt just dessa lösningar. Det andra avsnittet behandlar kulturspecifika företeelser som finns i källtexten och min översättning av dessa diskuteras. I det tredje avsnittet förs ett resonemang kring Pinkers sätt att skriva och den personliga prägel han sätter på texten, samt hur denna kan överföras i en svensk översättning. De exempel som tas upp har främst med hans personliga bildspråk att göra.

2. Översättningen

2.1 Introduktion till översättningen

Det avsnitt jag valt att översätta kommer från bokens andra kapitel *Chatterboxes*. I det utvalda avsnittet diskuterar Pinker det komplexa språkets universalitet och han påbörjar argumentationen om att det finns en universell grammatik som är gemensam för världens alla språkbrukare.

2.2 Översättningen i sin helhet

Att det komplexa språket är en universell företeelse är en upptäckt som förbluffar språkvetare och som även ger anledning att misstänka att språket inte bara är något kulturellt påfund, utan en produkt av en unik mänsklig instinkt. Hur pass raffinerade olika kulturella påfund är varierar mellan olika samhällen, medan de generellt sett ligger på samma nivå inom ett enskilt samhälle. Somliga grupper räknar genom att göra inristningar i ben och lagar sin mat över öppna eldar som man tänt genom att snurra pinnar i vedträn, medan andra grupper istället använder datorer och mikrovågsugnar. Det finns dock inget samband mellan de kulturella påfundens raffinemang och det språk som talas i en grupp. Det finns stenålderssamhällen, men det finns inga stenåldersspråk. Tidigare under 1900-talet skrev den antropologiska språkvetaren Edward Sapir ”När det kommer till språkens uppbyggnad vandrar Platon tillsammans med den makedonska svinaherden och Konfucius med den huvudjagande vilden från Assam.”

Ett av mig slumpmässigt utvalt exempel på ett sofistikerat språkligt system hos ett folk som inte nåtts av industrialiseringen är det som behandlas i en nyskriven artikel av Joan Bresnan. I denna artikel jämför hon en språklig konstruktion i kivunjo, ett bantuspråk som talas i flera byar på Kilimanjaro sluttningar i Tanzania, med motsvarande konstruktion i engelskan, ett språk hon beskriver som ”ett västgermanskt språk som talas i England och landets tidigare kolonier”. Den engelska konstruktionen kallas dativ och återfinns i meningar som *She baked me*

a brownie eller *He promised her Arpège*, där de indirekta objekten *me* och *her* placeras efter verbet för att signalera vem som påverkas av handlingen. Samma dativkonstruktion används även i svenskan, exempelvis i meningen *Hon gav mig en brownie*.¹ Den motsvarande konstruktionen i kivunjo kallas applikativ, vars likhet med engelskans dativ enligt Bresnan ”kan jämföras med den mellan schack och damspel”² – två brädspel som kan spelas på samma bräde men med olika spelpjäser och med stora skillnader i spelreglerna. Konstruktionen i kivunjo bildas helt inom verbet, som har sju prefix och suffix, två modus och fjorton olika tempusformer. Verbet kongruerar med sitt subjekt, sitt objekt och de berörda substantiven, vilka alla har sexton olika *genus* eller *kön*. (En läsare av detta kapitel antog att de nyss nämnda ”könen” avsåg cross-dressers, transsexuella, hermafroditer, androgyna och dylikt. Detta är dock inte fallet. För en språkvetare har termen *kön*, eller *genus*, kvar den ursprungliga betydelsen ”sort”, som återfinns i ord som *generisk* och *genre*. ”Könen” som finns i bantuspråken refererar till olika sorter såsom människor, djur, enskilda föremål, kategorier av föremål och kroppsdelar. Det har fallit sig så att de grammatiska könen i många europeiska språk överensstämmer med de biologiska könen, åtminstone när det gäller pronomen. Av den anledningen har vanliga människor i olika språk börjat använda de från början grammatiska termerna som en smidig etikett på de biologiska könen. Ett exempel är engelskans *gender*, som numera används för att beskriva personers könstillhörighet. Den mer rättvisande engelska termen för kön, *sex*, används nu oftast för att på ett försiktigt och artigt sätt referera till samlag.) Bland övriga intelligenta lösningar jag stött på i så kallade primitiva grupper grammatiska system, framstår cherokeesernas system för pronomen som särskilt sinnrikt. De skiljer mellan ”du och jag”, ”en annan person och jag”, ”flera andra personer och jag” och ”du, en eller flera andra personer, och jag”. För alla dessa situationer använder man i svenskan och engelskan endast ett pronomen: *vi* respektive *we*.³

¹ Här återfinns i källtexten språkliga exempel på den engelska dativkonstruktionen. Jag har valt att behålla dessa engelska exempel, eftersom Bresnans undersökning som omtalas jämför kivunjo med engelska. Jag har dock lagt till ett svenskt språkexempel (*Hon gav mig en brownie*) på samma företeelse för att underlätta för den svenskspråkiga läsaren. Exemplet diskuteras vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

² Här jämförs spelen *chess* och *checkers* i källtexten. Jag anser att det kan behövas vissa tillägg för att en svenskspråkig läsare ska förstå liknelsen. Se vidare i avsnitt 3.2 nedan.

³ I detta sammanhang gäller samma sak för de svenska och engelska pronomenen *vi* och *we* i förhållande till cherokeesernas motsvarigheter. Jag har därför tagit med exemplet översatt till svenska, men även behållit det engelska eftersom jag anser att bokens uppkomstsituation ska betonas. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

De människor vars språkliga färdigheter är mest underskattade finns dock i vårt eget samhälle. Språkvetare stöter ständigt på myten om att människor från arbetarklassen eller lågutbildade människor från medelklassen talar ett enkelt och opolerat språk. Detta är en fördomsfull föreställning som kommer av att det inte krävs någon större ansträngning för att konversera. Vanligt tal är, liksom färgseendet eller förmågan att gå, en avancerad ingenjörskonst som fungerar så bra att användaren, omedveten om det komplicerade maskineri som ligger bakom förmågan, tar resultatet för givet⁴. Meningar som *Where did he go?* och *Killen jag träffade tog livet av sig*⁵, ses som ”enkla” meningar som skulle kunna uttalas av vilken engelsk- respektive svenskspråkig talare som helst, men bakom dessa meningar finns dussintals av funktioner som ger orden mening. Trots alla de försök som gjorts under de senaste decennierna har ännu inget artificiellt språkssystem kommit i närheten av en vanlig människas språkkunskaper, den futuristiska rymdskeppsdatorm HAL och roboten C3PO från Star Wars inräknade⁶.

Trots att språkmaskineriet är osynligt för användaren läggs överdrivet stor vikt vid de maskindelar som har med utseende och finess att göra⁷. Obetydliga skillnader mellan ”vanliga” människors dialekt och mindre gruppers dialekter anses känneteckna korrekt respektive inkorrekt språkbruk. I standardengelskan säger man till exempel *isn't any, those books* och *dragged him away*, medan man i vissa engelsktalande grupper säger *ain't no, them books* och *drug him away*. De senare varianterna anses av många som grammatiskt inkorrekta på grund av den dubbla negationen och användningen av ordet *ain't* i *ain't no*, användningen av *them* som demonstrativt pronomen och den oregelbundna tempusböjningen av verbet *drag*.⁸ Dessa språkliga skillnader har dock inte mer att göra med grammatisk finess än det faktum att man i vissa delar av Sverige kallar en viss insekt *harkrank*

⁴ Här är ett exempel på författarens personliga bildspråk. Jag diskuterar hur jag valt att översätta detta i avsnitt 3.3 nedan.

⁵ Även här har jag valt att behålla ett exempel på engelska för att betona textens ursprung, men jag har översatt den andra meningen till svenska för att markera måltextens sammanhang. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

⁶ Här refereras det till företeelser ur den nordamerikanska och brittiska populärkulturen. Detta är kanske välkända företeelser även för en svensk publik, men jag har ändå beslutat att göra ett par mindre pragmatiska tillägg. Se vidare i avsnitt 3.2 nedan.

⁷ Här är ett exempel på författarens personliga bildspråk. Jag diskuterar hur jag valt att översätta detta i avsnitt 3.3 nedan.

⁸ Jag har behållit de engelska exemplen, men gjort ett tillägg på svenska om varför de anses som grammatiskt inkorrekta för att underlätta för den svenskspråkige läsaren. Se vidare i avsnitt 3.1.2 nedan.

och att den i andra delar är känd som *långben*⁹, eller att engelsktalande personer kallar hundar för *dogs* medan man på franska säger *chiens*. Det kan till och med vara en aning missvisande att kalla standardengelskan för ett ”språk” och de olika varianterna för ”dialekter”, som om de senare skulle vara mindre viktiga. Språkvetaren Max Weinreich har definierat förhållandet mellan språk och dialekter på ett mycket bra sätt: ett språk är en dialekt med en armé och en flotta.

Myten om att vissa engelska dialekter är grammatiskt undermåliga är allmänt utbredd. På 1960-talet tillkännagav välmenande forskare inom pedagogisk psykologi att färgade barn i USA var kulturellt underprivilegierade och att de därför hade ett oriktigt språkbruk. De menade att barnen var de begränsade till ett ”ologiskt sätt att uttrycka sig”. Forskarnas slutsatser grundades på elevernas blyga eller tvära reaktioner på alla de standardiserade testen som de utsattes för. Om psykologerna hade lyssnat på spontana konversationer hade de, liksom många andra, kunnat konstatera att den amerikanska svarta kulturen är väldigt verbal. Särskilt subkulturerna bland de svarta ungdomsgängen är ofta omnämnda i de antropologiska annalerna med betoning på deras lingvistiska virtuositet. Nedan är ett exempel från en intervju ledd av språkvetaren William Labov på en veranda i Harlem. Intervjuobjektet är Larry, den tuffaste medlemmen i ungdomsgänget ”the Jets”. (Labov påpekar i sin vetenskapliga artikel att ”för de flesta läsarna av den här uppsatsen kommer första kontakten med Larry ge upphov till tämligen negativa reaktioner.”)

You know, like some people say if you're good an' shit, your spirit goin' t'heaven ... 'n' if you bad, your spirit goin' to hell. Well, bullshit! Your spirit goin' to hell anyway, good or bad.

[Why?]

Why? I'll tell you why. 'Cause, you see, doesn' nobody really know that it's a God, y'know, 'cause I mean I have seen black gods, white gods, all color gods, and don't nobody know it's really a God. An' when they be sayin' if you good, you goin' t'heaven, tha's bullshit, 'cause you ain't goin' to no heaven, 'cause it ain't no heaven for you to go to.

[... jus' suppose that there is a God, would he be white or black?]

He'd be white, man.

[Why?]

Why? I'll tell you why. 'Cause the average whitey out here got everything, you dig? And the nigger ain't got shit, y'know? Y'understan'? So

---

⁹ Här har jag gjort en så kallad *adaption*. Jag har ersatt den situation som finns i källtexten med en typisk svensk situation, så att exemplet ska ha samma effekt på måltestens läsare som den hade på källtextens. Se vidare i avsnitt 3.2 nedan.

– um – for – in order for *that* to happen, you know it ain't no black God that's doin' that bullshit.¹⁰

Första kontakten med Larrys grammatik kan också ge upphov till negativa reaktioner, men en språkvetare kan dra slutsatsen att den överensstämmer med reglerna för den dialekt som kallas ebonics eller *African American Vernacular English* (AAVE). Det språkvetenskapligt intressanta med dialekten är hur språkvetenskapligt ointressant den är: om inte Labov hade dragit uppmärksamhet till den genom att motbevisa föreställningen om att barn från gattot inte har någon riktig språklig kompetens, skulle den bara ha arkiverats som ytterligare ett språk. Där den amerikanska standardengelskan, *Standard American English* (SAE), använder *there* som ett ”tomt” subjekt för kopulaverbet *be*, använder AAVE istället *it* (jämför *There's really a God* med Larrys *It's really a God*). Larrys dubbla negationer (*You ain't goin' to no heaven*) kan man se i många andra språk, till exempel i franskan (*ne ... pas*). På samma sätt som i SAE byter Larry plats på subjekt och hjälpverb i meningar som inte är påståendesatser, men vilka typer av satser som tillåter omvänd ordföljd skiljer sig åt en aning. Larry och andra AAVE-talare byter plats på subjekt (*nobody*) och hjälpverb (*don't*) i negerade huvudsatser som till exempel *Don't nobody know*. I SAE använder man bara den omvända ordföljden i frågor som *Doesn't anybody know?* och ett fåtal andra satstyper. AAVE tillåter att man utelämnar vissa kopulaverb, till exempel kopulaverbet *are* i konstruktionen *If you bad*. Detta är inte bara på grund av lättja, utan det är en systematisk regel som är så gott som identisk med regeln om sammandragning av exempelvis *He is* till *He's*, *You are* till *You're* och *I am* till *I'm* i den amerikanska standardengelskan. I båda dialekterna finns alltså regler för hanteringen av kopulaverbet *be*. Ingen SAE-talare skulle försöka sig på följande sammandragningar, eftersom de bryter mot reglerna:

Yes he is! – Yes he's!
I don't care what you are. – I don't care what you're.
Who is it? – Who's it?

Av samma anledning skulle ingen AAVE-talare använda sig av följande utelämnningar av kopulaverb:

---

¹⁰ Detta längre språkexempel har jag valt att överföra precis som det är till översättningen. Det skulle vara helt omöjligt att göra en översättning och samtidigt kunna peka på de språkliga företeelser som författaren tar upp. Det som jag dock kan göra är att förklara så att en svenskspråkig läsare förstår de grammatiska företeelser som utreds i texten under exemplet. Se vidare i avsnitt 3.1.2 nedan.

Yes he is! – Yes he!
 I don't care what you are. – I don't care what you.
 Who is it? – Who it?

Lägg också märke till att AAVE-talare inte enbart är mer benägna att utelämna ord. De använder den fullständiga formen av vissa hjälpverb (*I have seen*), medan SAE-talare oftast drar ihop dem (*I've seen*). Och som man kan vänta sig vid jämförelser mellan olika språk finns det områden där AAVE är mer exakt än standardengelskan. Konstruktionen *He be working* betyder att personen i fråga vanligtvis arbetar, kanske att han har ett fast jobb, medan *He working* betyder att han arbetar just vid det tillfälle då meningen yttras. I den amerikanska standardengelskan finns inte den distinktionen, utan man använder *He is working* i båda fallen. Dessutom visar meningar som *In order for that to happen, you know it ain't no black God that's doin' that bullshit* att Larry i sitt tal använder hela spännvidden av alla de grammatiska möjligheter som datatekniker utan större framgång försöker återskapa (relativa satser, predikativa konstruktioner, bisatser, med mera), för att inte nämna den ganska avancerade teologiska argumentationen.

I ett annat av sina projekt ordnar Labov procenttalen av grammatiska meningar som finns i bandupptagningar av tal i olika sociala grupper och omgivningar. ”Grammatisk” innebär i det här fallet ”korrekt formulerade enligt reglerna för talarnas dialekter”. Om en talare exempelvis frågade *Vart är du på väg?*, skulle en person som svarar *Till affären* inte tillrättavisas, även om detta i viss bemärkelse inte är en fullständig mening. Ellipser av det här slaget är ju en del av det talade språkets grammatik. Alternativet *Jag är på väg till affären*¹¹ kan låta uppstylat och används därför nästan aldrig. ”Ogrammatiska” meningar innefattar enligt Labovs definition lösryckta och avbrutna meningsfragment, stakningar och stamningar, felsägningar och andra former av nonsensyttringar. Labovs tabeller är mycket upplysande. Majoriteten av meningarna var grammatiska, särskilt i vardagligt tal, och det var ett högre procenttal grammatiska meningar bland personerna från arbetarklassen än de från medelklassen. Det högsta procenttalet av ogrammatiska meningar återfanns på akademiska konferenser.

*

---

¹¹ Här har jag valt att bara ha med en svensk översättning av det engelska exemplet i källtexten. Detta har jag gjort eftersom jag anser att exemplet på engelska inte skulle bidra med ökad förståelse för en svensk läsare och att det kanske till och med skulle vara störande i sammanhanget. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

Den fascinerande upptäckten om att det komplexa språket är utbrett över hela världen ses av många som övertygande bevis på att språket är något medfött. Men skeptiker som filosofen Hilary Putnam godtar inte detta som bevis överhuvudtaget. Han påpekar att allt som är universellt inte nödvändigtvis behöver vara medfött. På samma sätt som upptäcktsresande aldrig har stött på en stam utan språk, har antropologerna nu för tiden svårt att hitta ett folk som inte nåtts av videobandspelare, Coca-Cola och t-shirts med Bart Simpson på bröstet¹². Språket var universellt innan Coca-Colan, men då är också språket mer användbart. Språket borde kanske snarare liknas vid den universella företeelsen att äta med händerna istället för med fötterna. När det kommer till nyss nämnda företeelse behöver vi dock inte framhålla någon teori om en hand-muninstinkt för att förklara varför vi äter med händerna. Språket är ovärderligt för det dagliga livet i våra samhällen. Vi använder det när vi lagar mat, bygger bo, älskar, bråkar, förhandlar och när vi förmedlar kunskap. Nöden är som bekant uppfinningarnas moder, och därför skulle kanske språket ha kunnat uppfinnas flera gånger om av rådiga människor för länge sedan. (Människan kanske uppfann språket för att tillfredsställa det stora behov vi har av att klaga, som den amerikanska skådespelaren och komikern Lily Tomlin¹³ en gång uttryckte det.) Den universella grammatiken skulle då bara återspegla det universella mänskliga behovet av att uttrycka upplevelser och de universella begränsningarna i människans informationsbearbetning. Alla språk har ord för ”vatten” och ”fot” eftersom alla folk behöver kunna hänvisa till vatten och fötter. Däremot finns det inte ett språk med ord som har en miljon stavelser för ingen skulle ha tid att uttala dem. När språket väl upfunnits skulle det befästa sig inom en kultur genom att föräldrarna lär ut det till sina barn och barnen imiterar sina föräldrar. Från kulturer med språk skulle språket sprida sig som en löpeld till andra, tystare kulturer. Den här processen kräver en makalöst flexibel mänsklig intelligens med dess tillhörande, generella inlärningsmetoder.

Det behöver alltså inte betyda att det finns medfödd språkinstinkt bara för att språket är universellt. För att övertyga om att det faktiskt finns en sådan instinkt måste jag komplettera med ytterligare argument som kan visa sambandet mellan nutida folks pladder och de förmodade grammatikgenerna. De avgörande, mellanliggande stegen i min argumentation är hämtade från mitt eget specialområde, nämligen forsk-

---

¹² Jag anser att det här inte behövs någon kulturanpassning, eftersom detta är ”universella” företeelser och förmodligen bekanta för en svensk läsare. Se vidare i avsnitt 3.2 nedan.

¹³ Jag har här förklarat vem Lily Tomlin är, eftersom detta kanske inte är uppenbart för en svensk läsare. Se vidare i avsnitt 3.2 nedan.

ningen kring språkutvecklingen hos barn. Kärnan i argumentationen är att det komplexa språket är universellt eftersom *barnen faktiskt återuppfinner det*, generation efter generation – inte för att de lär sig göra det, inte för att de är smarta i allmänhet, inte för att språket är användbart för dem – de kan helt enkelt inte rå för det. Låt mig nu guida er längsmed spåret av bevis som finns för detta.

*

Vägen¹⁴ börjar i forskningen kring hur de språk som finns idag uppkom. Man skulle kunna tänka sig att språkvetenskapen här stöter på samma problem som alla vetenskaper när det rör sig om historiska företeelser: ingen har registrerat de avgörande händelserna vid tidpunkten då de inträffade. Historiska lingvister kan spåra moderna komplexa språk till andra, tidigare språk, men detta skjuter bara problemet ett steg tillbaka; vi behöver ta reda på hur människor skapar ett komplext språk från ingenting. Otroligt nog så kan vi det.

De första fallen kommer från två mycket sorgliga perioder i världshistorian, nämligen slavhandeln över Atlanten och skuldslaveriet i Oceanien. Vissa ägare till tobaks-, bomulls-, kaffe- och sockerplantager placerade avsiktligt, kanske med Babels torn i åtanke, slavar och arbetare med olika språkliga bakgrunder tillsammans, medan andra föredrog vissa etniciteter men var tvungna att acceptera blandade grupper eftersom man fick ta det som stod till buds. När människor som talar olika språk är tvungna att kommunicera för att kunna utföra praktiska arbetsuppgifter men inte har möjligheten att lära sig varandras språk, utvecklar de en provisorisk jargong som kallas ett pidginspråk. Pidginspråk är osammanhängande strängar av ord som lånas av kolonistörernas eller plantageägarnas språk. De har varierande ordföljd och inte mycket till grammatik. Ibland utvecklas pidginspråket till ett lingua franca och blir mer komplext ju längre tid det går, som till exempel är fallet med ”pidginengelskan” i det moderna Oceanien. (Prins Philip blev förtjust när han vid ett besök i Nya Guinea fick reda på att han där kallades *fella belong Mrs. Queen*, alltså ungefär *karl tillhöra Fru Drottning*.¹⁵)

Språkvetaren Derek Bickerton har dock lagt fram bevis på att ett pidginspråk i ett slag kan omvandlas till ett fullvärdigt komplext språk: det

¹⁴ Här är ett exempel på författarens personliga bildspråk. Jag diskuterar hur jag valt att översätta detta i avsnitt 3.3 nedan.

¹⁵ Jag har valt att översätta det ”pidginengelska” exemplet eftersom betydelsen förmodligen inte är lika genomskinlig för en svenskspråkig läsare som för en engelskspråkig. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

enda som krävs är att en grupp barn vid tiden då de brukar lära sig sitt modersmål vistas i en miljö där pidginspråket talas. Bickerton hävdar att detta hände när barn isolerades från sina föräldrar och kollektivt sköttes av en arbetare som talade till dem på pidginspråket. Barnen nöjde sig inte med de fragmentariska ordsträngarna och tillfogade därför en grammatisk komplexitet som tidigare inte funnits i språket. Det hela resulterade i ett helt nytt språk med fler möjligheter. Det språk som uppkommer när barn gör ett pidginspråk till sitt modersmål kallas ett kreolspråk.

Bickertons huvudsakliga bevis kommer från en unik historisk situation. Slavplantagen där många av världens kreolspråk uppkommit tillhör, som tur är, en svunnen tid. Däremot finns det ett tämligen nybildat kreolspråk som ger oss möjlighet att studera hur det kan gå till när ett kreolspråk skapas. Strax före förra sekelskiftet fick sockerrörsodlingarna på Hawaii ett uppsving och den inhemska arbetskraften räckte inte till. Arbetare från Kina, Japan, Korea, Portugal, Filippinerna och Puerto Rico skeppades dit och snart utvecklades ett pidginspråk. Många av de invandrade arbetarna som utvecklade detta pidginspråk levde fortfarande när Bickerton gjorde sin studie under 1970-talet. Det här är några typiska exempel på hur de talade:

Me capé buy, me check make.

Building – high place – wall pat – time – nowtime – an’ den – a new tempecha eri time show you.

Good, dis one. Kaukau any-kin’ dis one. Pilipine islan’ no good. No mo money.¹⁶

Från de enskilda orden och kontexten var det möjligt för åhöraren att dra slutsatsen att talaren, en 92-årig japansk immigrant som talar om sina tidigare erfarenheter som kaffeodlare, försökte säga ”He bought my coffee; he made me out a check” (”Han köpte mitt kaffe; han skrev en check åt mig”). Men yttrandet i sig kunde lika gärna ha betytt ”I bought coffee; I made him out a check” (”Jag köpte kaffe; jag skrev en check åt honom”). Den senare tolkningen skulle ha varit passande om han syftade på sin nuvarande situation som butiksägare. Den andre talaren, ytterligare en till åren kommen japansk invandrare, hade introducerats för civilisationens under i Los Angeles av ett av sina många barn. Han berättade att det där fanns en elektrisk skylt högt upp på en byggnad

¹⁶ I det efterföljande resonemanget till dessa språkexempel ur det aktuella pidginspråket har jag valt att skriva meningarna på både engelska och svenska. Jag har tagit med engelskan för att man lättare då ser sambandet mellan pidginspråket och engelskan, och en översättning på svenska för att det ska bli mer lättillgängligt för en svenskspråkig läsare. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

som visade tiden och temperaturen. Den tredje talaren, en 69-årig filippinare, sa "It's better here than in the Philippines; here you can get all kinds of food, but over there there isn't any money to buy food with" ("Det är bättre här än i Filippinerna; här kan man få alla möjliga sorters mat, men där borta finns inga pengar att köpa mat för"). (En av maträtterna var "pfrawg" (*frog*), som han själv fångade i sumpmarken med metoden "kank da head".) I alla dessa exempel måste talarens intentioner tolkas in av åhöraren. Med pidginspråket har talaren inte tillgång till de vanliga grammatiska möjligheterna som tydliggör budskapet – det finns inga konsekventa regler för ordföljd, inga prefix eller suffix, inget tempus eller andra temporala och logiska markörer, ingen mer komplex meningsstruktur än enskilda satser och inget konsekvent sätt för att uttrycka vem som gjorde vad mot vem.

De barn som växte upp med pidginspråket på Hawaii i början av 1890-talet började dock tala på ett annat sätt. Nedan finns några exempel på hur det hawaiianska kreolspråket kunde låta. De två första meningarna yttrades av en japansk papayaodlare född i Maui; de två följande av en japansk-hawaiiansk före detta plantagearbetare född på Big Island; den sista av en hawaiiansk motellföreståndare, tidigare jordbrukare, född i Kauai:

Da firs japani came ran away from japan come.

"The first Japanese who arrived ran away from Japan to here."

"Den första japanen som anlände flydde hit från Japan."

Some filipino wok o'he-ah dey wen' couple ye-ahs in filipin islan'.

"Some Filipinos who worked over here went back to the Philippines for a couple of years."

"Några filippinare som arbetade här åkte tillbaka till Filippinerna i några år."

People no like t'come fo' go wok.

"People don't want to have him go to work [for them]."

"Folk vill inte att han ska arbeta [för dem]."

One time when we go home inna night dis ting stay fly up."

"Once when we went home at night this thing was flying about."

"En gång när vi gick hem på kvällen flög den här saken omkring."

One day had pleny of dis mountain fish come down.

"One day there were a lot of these fish from the mountains that came down [the river]."

”En dag var det många av de här fiskarna från bergen som kom ner [för floden].”¹⁷

Man ska inte låta sig luras av vad som ser ut som enkla användningar av engelska verb, såsom *go*, *stay* och *came*, eller fraser som *one time*. De är inte slumpmässigt inslängda engelska ord, utan en del av det hawaiianska kreolspråkets systematiska grammatik. Kreolspråkets talare har omvandlat dessa ord till hjälpverb, prepositioner, kasusmarkörer och relativa pronomen. Troligtvis har grammatiska prefix och suffix uppkommit på liknande sätt i alla etablerade språk. Exempelvis har den engelska preteritumändelsen *-ed* förmodligen utvecklats från verbet *do*: *He hammered* (*han hamrade*) hette ursprungligen något i stil med *He hammer-did* (’han hamra-gjorde’)¹⁸. Kreolspråk är verkligen riktiga språk med standardiserad ordföljd och grammatiska markörer som inte fanns i det föregående pidginspråket, och där inget, förutom uttalet, är taget från kolonistörernas språk.

Om ett kreolspråks grammatik kan uppfinnas av barn som inte ärvt något komplext språk av sina föräldrar, borde denna företeelse, påpekar Bickerton, ge en klar insyn i hjärnans medfödda grammatiska maskineri¹⁹. Han hävdar att kreolspråk från obesläktade språkblandningar uppvisar häpnadsväckande likheter – kanske till och med samma grundläggande grammatik. Han påstår också att denna grundläggande grammatik kan skönjas i felsägningar som barn gör när de håller på att lära sig mer etablerade och ”förskönade” språk. Detta ger oss en möjlighet att ana grundkonstruktionen under den polerade ytan²⁰. När engelsktalande barn säger ”inkorrekt” meningar som

Why he is leaving?
Nobody don’t likes me.
I’m gonna full Angela’s bucket.
Let Daddy hold it hit it

¹⁷ I alla dessa exempel har jag tagit med både författarens översättning till engelska och en översättning av dessa till svenska. Jag har tagit med den engelska översättningen för att läsaren lättare ska se sambandet mellan kreolspråket och engelskan. Jag har även gjort en svensk översättning för att underlätta för läsaren. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

¹⁸ Jag har här tagit med en svensk översättning till det engelska exemplet för att tydliggöra för en svensk läsare vad det rör sig om. Se vidare i avsnitt 3.1.1 nedan.

¹⁹ Här är ett exempel på författarens personliga bildspråk. Jag diskuterar hur jag valt att översätta detta i avsnitt 3.3 nedan.

²⁰ Här är ett exempel på författarens personliga bildspråk. Jag diskuterar hur jag valt att översätta detta i avsnitt 3.3 nedan.

skapar de omedvetet meningar som är grammatiskt korrekta på flera av världens kreolspråk. De för många kreolspråk kännetecknande grammatiska egenskaper som exemplifieras ovan är den raka ordföljden i frågor (*he is* istället för *is he*), den dubbla negationen (*Nobody don't*), användningen av samma ordform för både verb och adjektiv (*full* istället för det engelska verbet *fill*), samt den seriella verbkonstruktionen (de båda verben *hold* och *hit* delar här samma subjekt utan någon sammanfogande markör som exempelvis *and* mellan sig).²¹

---

²¹ Jag har här valt att behålla exemplen på engelska, men förklarat närmare varför de anses som grammatiskt inkorrekta, eftersom detta kanske inte är lika uppenbart för en svenskspråkig läsare. Se vidare i avsnitt 3.1.2 nedan.

3. Analys

När man ska översätta en text är det viktigt att klargöra vilket syfte man har med sin översättning (Ingo 2007:127). Jag insåg snart i mitt översättningsarbete med Pinkers text att det skulle vara omöjligt anpassa den helt till den svenska språkmiljön och kulturen. Texten skulle i så fall helt tappa sitt ursprungliga syfte och det skulle vara omöjligt att behålla den grundläggande argumentationen och tankegången. Syftet med översättningen måste istället vara att göra det ursprungliga budskapet mer tillgängligt för en svenskspråkig läsare. Min riktlinje har varit att betona textens tillkomstsituation och inte försöka applicera budskapet på det svenska språket och den svenska kulturen. Däremot har jag försökt att mer ingående förklara de ställen i texten som är uppenbara för en engelskspråkig eller nordamerikansk läsare, men kanske inte lika uppenbara för en svensk. Jag har som översättare tagit beslutet att kulturen och språket i källtexten är så pass viktigt för textens budskap att mycket av kulturen och språket måste behållas i en översättning.

För att lättare kunna gå tillbaka till de textställen som diskuteras i analysen har jag markerat dem med fotnoter i översättningen. I analysen har jag även ställt upp de flesta exempel som diskuteras i tabeller med källspråksformuleringen i den vänstra kolumnen och min översättning av dem i den högra kolumnen. Källtexten i sin helhet finns sedan i en bilaga till uppsatsen.

3.1 Översättning av språkliga exempel

De översättningslösningar av språkliga exempel jag valt kan delas in i två huvudsakliga kategorier, nämligen språkexempel med svensk översättning och språkexempel utan svensk översättning.

3.1.1 Språkexempel med svensk översättning

De språkliga exempel Pinker har med i det utvalda textavsnittet visar på olika språkliga företeelser och fungerar som en del i hans argumenta-

tion. De har oftast ursprung i engelskan, eftersom detta är författarens modersmål och boken är tänkt för en engelskspråkig publik. Om det förekommer språkliga exempel på något annat språk än engelska är de antingen så pass genomskinliga i sin betydelse för en engelsktalande person att de inte behöver förklaras eller så har författaren skrivit med en engelsk översättning. Jag insåg genast när jag började översätta avsnittet att det skulle vara omöjligt att uteslutande översätta de engelskspråkiga exemplen till svenska, eftersom de språkliga företeelserna författaren vill tydliggöra i många fall skulle försvinna i en översättning. Jag tror att de eventuella läsarna av en svensk översatt version av den här boken förmodligen skulle ha vissa grundläggande kunskaper i det engelska språket. Av denna anledning beslutade jag mig för att göra en översättning som gjorde innehållet i texten mer tillgängligt för en svenskspråkig publik, men att samtidigt göra textens engelskspråkiga ursprung tydligt.

Inför översättningen av dessa språkexempel funderade jag över Eugene A. Nidas klassiska begrepp *formell* och *dynamisk ekvivalens*. När man översätter en text med den formella ekvivalensen som rättsnöre innebär det att man både form- och innehållsmässigt fokuserar på budskapet i texten. Man ska alltså översätta ord för ord, och begrepp för begrepp. I en dynamisk översättning är det däremot textens effekt på läsaren som är det centrala. Översättaren ska sträva efter att måltexten ska ha samma effekt på sina läsare som källtexten hade på sina. Det är därför viktigt att en sådan översättning är väl anpassad efter målspråket och målkulturen (Nida 1964:159).

En formell översättning av de språkexempel som finns i texten skulle innebära en ordagrann översättning som åskådliggör de språkliga företeelser som Pinker pekar på i de aktuella sammanhangen. Detta kan vara en bra lösning när det finns en motsvarande språklig företeelse i det svenska språket. Vissa av fallen i texten är exempel på sådana företeelser som finns i både engelskan och svenskan. Jag har dock insett att det inte går att följa riktlinjerna för den formella ekvivalensen helt och hållet om man samtidigt strävar efter en naturlig och flytande text på svenska, vilket självfallet är min målsättning för texten som helhet.

I textstället vid fotnot 1 diskuteras den engelska dativkonstruktionen och exempelmeningarna *She baked me a brownie* och *He promised her Arpège* ges. I svenskan kan man göra dativkonstruktioner på samma sätt, vilket innebär att jag skulle kunna ha gjort en ordagrann översättning som visade på samma dativkonstruktion i svenskan. Men om man sätter in dessa exempel i sitt sammanhang skulle denna metod te sig en aning märklig. Den undersökning som omnämns är nämligen en jämförande undersökning mellan engelskan och bantuspråket

kivunjo. Att endast nämna ett svenskt exempel och utelämna de engelska meningarna skulle vara förvirrande i sammanhanget. Jag har istället valt att ha med de engelska meningarna i min översättning, men att även lägga till en svensk mening. I denna mening förklarar jag att samma dativkonstruktion finns i svenskan och ger ett exempel:

<p>(1a) The English construction is called the dative and is found in sentences like <i>She baked me a brownie</i> and <i>He promised her Arpège</i>, where an indirect object like <i>me</i> or <i>her</i> is placed after the verb to indicate the beneficiary of an act.</p>	<p>(1b) Den engelska konstruktionen kallas dativ och återfinns i meningar som <i>She baked me a brownie</i> eller <i>He promised her Arpège</i>, där de indirekta objekten <i>me</i> och <i>her</i> placeras efter verbet för att signalera vem som påverkas av handlingen. Samma dativkonstruktion används även i svenskan, exempelvis i meningen <i>Hon gav mig en brownie</i>.</p>
---	---

Detta är en form av pragmatisk komplettering av texten. Ingo framhäver att det ofta kan ”visa sig nödvändigt att genom kompletteringar eller tillskott av kärnsatser förklara fenomen, ord eller uttryck som förekommer i originaltexten” (2007:134). Jag har, som framgår i resten av analysen nedan, gjort många pragmatiska tillägg av samma sort. Jag har valt att integrera tilläggen i texten för att få en flytande och bra text på svenska. Man kan diskutera om jag som översättare inkräktar för mycket på källtexten genom att göra sådana tillägg utan att tydligt markera att det är just tillägg gjorda av översättaren. Jag har dock valt att inte göra sådana markeringar, eftersom jag anser att texten hellre ska vara smidig och lätt att läsa. Om denna översättning var en del av en officiell publicering av Steven Pinkers bok, hade jag förmodligen valt att kontakta författaren för att kontrollera om han godkände tillägg av det här slaget.

Ännu ett pragmatiskt tillägg har jag gjort i textstället vid fotnot 3. Där tar Pinker upp det engelska pronomenet *we* som exempel och i situationen som avses används i svenskan pronomenet *vi* på samma sätt. Därför skulle en formell översättning fungera, men jag har valt att även behålla det engelska pronomenet för att betona att texten ursprungligen är skriven ur ett engelskspråkigt perspektiv:

<p>(2a) ...which English crudely collapses into the all-purpose pronoun <i>we</i>.</p>	<p>(2b) För alla dessa situationer använder man i svenskan och engelskan endast ett pronomen: <i>vi</i> respektive <i>we</i>.</p>
--	---

Eftersom jag i många andra fall avgjort att den bästa lösningen är att behålla de engelska exemplen i översättningen, skulle det te sig en aning förvirrande om man plötsligt ville ge sken av att texten är skriven utifrån det svenska språkets förutsättningar och begränsningar.

Även i exemplet vid fotnot 5 har jag behållit en mening på engelska (*Where did he go*), men översatt den andra till svenska (*Killen jag träffade tog livet av sig*). Detta är meningar som författaren tagit med som exempel på relativt enkla meningar som en engelsktalande person skulle kunna formulera utan att reflektera över den grammatiska komplexitet som ligger bakom dem. Jag har tagit med den första meningen på engelska för att betona den engelskspråkiga situation i vilken texten har sitt ursprung. Den andra meningen har jag översatt formellt för att understryka att samma sak gäller för talare av svenska språket. Källtexten jämförd med översättningen ser alltså ut så här:

(3a) ...such "simple" sentences as <i>Where did he go?</i> and <i>The guy I met killed himself</i> , used automatically by any English speaker	(3b) Meningar som <i>Where did he go?</i> och <i>Killen jag träffade tog livet av sig</i> , ses som "enkla" meningar som skulle kunna uttalas av vilken engelsk- respektive svenskspråkig talare som helst
--	--

Språkexemplet som finns vid fotnot 11 (*Vart är du på väg / Till affären*) är det enda som jag helt och hållet översatt till svenska utan att ens nämna det engelska originalexemplet. Pinker har med dessa meningar för att ge exempel på dagligt tal. I exemplet gäller exakt samma sak för svenskan som för engelskan. Jag anser att det i sammanhanget inte skulle bidra till ökad förståelse för en svenskspråkig läsare att ha med meningarna på engelska. Jag ser heller ingen anledning att i sammanhanget markera textens engelskspråkiga ursprung:

(4a) For example, if a speaker asked the question <i>Where are you going?</i> , the respondent would not be penalized for answering <i>To the store</i> the alternative, <i>I am going to the store</i>	(4b) Om en talare exempelvis frågade <i>Vart är du på väg?</i> , skulle en person som svarar <i>Till affären</i> inte tillrättavisas Alternativet <i>Jag är på väg till affären</i>
---	--

De språkliga exempel som återfinns vid fotnoterna 15 (*fella belong Mrs. Queen*) och 18 (*He hammered / he hammer-did*) har jag låtit stå kvar i sin ursprungliga form, eftersom de är exempel på typiska företeelser som förekommer i engelskan och i den typ av pidginengelska som omtalas. Jag har dock gjort ett tillägg av formella

översättningar till svenska för att läsaren helt ska förstå betydelsen av meningarna. Jag tror också att en formell översättning av det här slaget tydliggör de grammatiska konstruktioner Pinker vill belysa med sina exempel:

(5a) <i>fella belong Mrs. Queen</i>	(5b) <i>fella belong Mrs. Queen, alltså ungefär karl tillhöra Fru Drottning</i>
(6a) <i>He hammered was originally something like He hammer-did</i>	(6b) <i>He hammered (han hamrade) hette ursprungligen något i stil med He hammer-did ('han hamra-gjorde')</i>

Språkexemplen vid fotnoterna 16 och 17 utgör en egen kategori. Dessa exempel är tagna från ett kreolspråk och ett pidginspråk och författaren har själv valt att ta med översättningar till engelska för att den engelskspråkiga läsaren ska förstå. Dessa språk uppvisar dock stora likheter med det engelska ordförrådet och man kan lätt se många samband med dessa språk och engelskan. Därför har jag valt att ha med författarens engelska översättningar. Jag har dock lagt till svenska översättningar av författarens engelska meningar så att en svenskspråkig läsare inte ska gå miste om betydelsen. Ett exempel från textstället vid fotnot 16 lyder:

(7a) "He bought my coffee; he made me out a check"	(7b) "He bought my coffee; he made me out a check" ("Han köpte mitt kaffe; han skrev en check åt mig")
--	--

3.1.2 Språkexempel utan svensk översättning

De språkliga exempel som förekommer vid fotnoterna 8, 10 och 21 har jag hanterat på liknande sätt i min översättning. Dessa exempel tydliggör företeelser som är typiska i engelskan och som inte har någon motsvarighet i det svenska språket. Jag har inte gjort någon svensk översättning av dem, eftersom en sådan inte skulle visa på de grammatiska företeelser som författaren behandlar. Jag har däremot gjort pragmatiska tillägg (Ingo 2007:134–35) i min översättning för att ytterligare förklara de grammatiska företeelser som textställena exemplifierar. Jag har gjort dessa tillägg för att de exempel som tas upp förmodligen inte är lika uppenbara för en svenskspråkig läsare som de är för en engelskspråkig.

I de exempel som förekommer vid fotnot 8 förklaras att somliga dialektala grammatiska konstruktioner anses inkorrekta utifrån ett

standardengelskt perspektiv. Det ges dock ingen förklaring till dessa exempel i källtexten, eftersom en engelskspråkig läsare förutsätts uppfatta de grammatiska ”avvikelserna”. För en svenskspråkig läsare är detta dock inte lika uppenbart. Jag har därför lagt till en förklarande mening:

<p>(8a) Trifling differences between the dialect of the mainstream and the dialect of other groups, like <i>isn't any</i> versus <i>ain't no, those books</i> versus <i>them books</i>, and <i>dragged him away</i> versus <i>drug him away</i>, are dignified as badges of “proper grammar.”</p>	<p>(8b) I standardengelskan säger man till exempel <i>isn't any, those books</i> och <i>dragged him away</i>, medan man i vissa engelsktalande grupper säger <i>ain't no, them books</i> och <i>drug him away</i>. De senare varianterna anses av många som grammatiskt inkorrekta på grund av den dubbla negationen och användningen av ordet <i>ain't</i> i <i>ain't no</i>, användningen av <i>them</i> som demonstrativt pronomen och den oregelbundna tempusböjningen av verbet <i>drag</i>.</p>
---	---

Denna mening ger den svenskspråkiga läsaren en chans att uppfatta vad som anses som grammatiskt inkorrekt i de engelska formuleringarna.

Vid fotnot 10 finns ett längre språkligt exempel som visar på hur en ung mans talspråk ser ut. Jag anser inte att det är meningsfullt att översätta detta exempel, eftersom de utmärkande grammatiska karaktäristiska dragen analyseras i det efterföljande textstycket, och eftersom ingen större vikt läggs vid det rent innehållsmässiga. Dessutom kan förmodligen en läsare som väljer att läsa en bok av denna typ i svensk översättning i stora drag uppfatta vad utdraget betyder. Jag har däremot valt att göra vissa pragmatiska tillägg i det efterföljande textstycket för att tydliggöra för läsaren vilka grammatiska drag som diskuteras. Jag har gjort ett förtydligande i att det i sammanhanget med kopulaverbet menas det engelska verbet *be* och att den dubbla negationen som åsyftas är *ain't...no*. På samma sätt har jag förtydligat att det subjekt och det hjälpverb som byter plats i den negerade huvudsatsen är *Nobody* och *don't*, samt att det kopulaverb som utelämnas i situationen är *are*:

<p>(9a) the copula <i>You ain't goin' to no heaven</i> subjects and auxiliaries BEV allows its speakers the option of deleting copulas (<i>If you bad</i>)</p>	<p>(9b) kopulaverbet <i>be</i> <i>You ain't goin' to no heaven</i> subjekt (<i>nobody</i>) och hjälpverb (<i>don't</i>) AAVE tillåter att man utelämnar vissa kopulaverb, till exempel</p>
---	---

	kopulaverbet <i>are</i> i konstruktionen <i>If you bad</i>
--	---

Även vid fotnot 21, där författaren ger exempel på typiska grammatiska konstruktioner som engelskspråkiga barn kan använda sig av, har jag behållit de engelska exemplen som de är, men lagt till förklaringar om varför de anses felaktiga. Denna mening ger en svenskspråkig läsare chansen att förstå vad Pinker har för avsikt med sina exempel. Min översättning jämförd med källtexten ser ut som följer:

(10a) When English-speaking children say (...) they are unwittingly producing sentences that are grammatical in many of the world's creols.	(10b) När engelsktalande barn säger ”inkorrekta” meningar som (...) skapar de omedvetet meningar som är grammatiskt korrekta på flera av världens kreolspråk. De för många kreolspråk kännetecknande grammatiska egenskaper som exemplifieras ovan är den raka ordföljden i frågor (<i>he is</i> istället för <i>is he</i>), den dubbla negationen (<i>Nobody don't</i>), användningen av samma ordform för både verb och adjektiv (<i>full</i> istället för det engelska verbet <i>fill</i>), samt den seriella verbkonstruktionen (de båda verben <i>hold</i> och <i>hit</i> delar subjekt utan någon sammanfogande markör som exempelvis <i>and</i> mellan sig).
---	---

3.2 Översättning av kulturspecifika företeelser

Som jag redogjort för i avsnitt 3.1 ovan är källtexten skriven ur ett engelskspråkigt perspektiv, med många exempel ur det engelska språket. Detta gäller även på ett kulturellt plan. Det finns flera ställen i texten som refererar till företeelser som är typiska för den nordamerikanska kultur i vilken texten är skapad. Som Ingo uttrycker det har alltid originaltextens författare ”skrivit sin text i ett visst syfte under en viss tid på en viss plats för en viss mottagargrupp, dvs. hans samtida i samma kulturkrets” (2007:126). Det finns mycket forskning kring hur man som översättare ska förhålla sig till alla dessa kulturspecifika företeelser. Newmark påpekar, liksom många andra, att en text som är skriven i och för ett visst kulturellt sammanhang inte kan ha samma effekt på läsare

som inte har samma kulturella erfarenheter. Därför måste måltexten anpassas efter målkulturen om syftet är att måltexten ska ha samma effekt på sina läsare som källtexten hade (Newmark 1981:10–12). Som jag nämnt ovan är dock den aktuella textens ursprungskultur en viktig del av budskapet och argumentationen. Därför har jag i många situationer valt att behålla de kulturspecifika företeelser som förekommer i källtexten, och istället gjort pragmatiska tillägg där det behövs i min översättning för att göra saker tydligare för en svensk läsare.

Vid fotnot 2 görs en liknelse mellan brädspelen *chess* och *checkers*. Detta är inte företeelser som uteslutande existerar i den engelskspråkiga kulturen. Det finns svenska namn på spelen, nämligen *schack* och *damspel*. Dock tror jag att dessa spel ligger närmre till hands för en engelskspråkig läsare än vad de gör för en svenskspråkig. Jag tror därför inte att jämförelsen som görs i källtexten mellan dessa spel och engelskans dativ respektive kivunjons applikativ är lika lätt att förstå för en svensk läsare. Jag har dock valt att ha med dessa spel i min översättning, eftersom de förekommer som ett citat ur en språkvetenskaplig artikel skriven på engelska. Det skulle då vara underligt att byta ut brädspelen mot företeelser som är mer förknippade med svensk kultur. Istället har jag lagt till en förklarande sats som kortfattat redogör för brädspelens likheter och skillnader:

(11a) whose resemblance to the English dative, Bresnan notes, “can be likened to that of the game of chess to checkers”.	(11b) vars likhet med engelskans dativ enligt Bresnan ”kan jämföras med den mellan schack och damspel” – två brädspel som kan spelas på samma bräde men med olika spelpjäser och med stora skillnader i spelreglerna.
--	---

Ett förklarande tillägg har jag också gjort vid fotnot 13, där Lily Tomlin citeras. Lily Tomlin är en mycket känd person i den amerikanska populkulturen, och även om man ibland kan se henne på svensk tv tror jag inte att särskilt många svenskar känner henne vid namn. Därför har jag i min översättning gjort ett tillägg bestående av ”den amerikanska skådespelaren och komikern” framför hennes namn. På så sätt behöver inte den svenska läsaren fundera över vad det är för person som yttrat de citerade orden i källtexten.

Vid fotnot 6 omnämns två populärvetenskapliga fenomen som förmodligen är bekanta för den engelskspråkiga läsaren, nämligen *HAL* och *C3PO*. HAL 9000 är den skeppsdator som finns med i boken *2001 – ett rymdäventyr* av Arthur C. Clarke och filmen med samma namn av

Stanley Kubrick. C3PO är en vältalig robot som finns med i alla star warsfilmer. Detta är fenomen som jag tror är bekanta även för en svensk läsare, men jag har en känsla av att de är en större del av det allmänna medvetandet i en engelskspråkig kultur. Därför har jag gjort korta förklarande tillägg i min svenska översättning:

(12a) HAL and C3PO notwithstanding	(12b) den futuristiska rymdskeppsdatorm HAL och roboten C3PO från Star Wars inräknade
------------------------------------	---

Ytterligare exempel på nordamerikanska företeelser förekommer vid fotnot 12. Där nämner författaren *VCR's*, *Coca-Cola* och *Bart Simpson* som exempel på universella företeelser. I ordet "universell" ligger ju betydelsen 'allmängiltighet', och här har författaren, enligt min åsikt, framgångsrikt gett exempel på företeelser som är allmänt kända, inte bara i Nordamerika. Jag anser därför att det inte behövs förklarande tillägg i en svensk översättning, eftersom den svenska läsaren med största sannolikhet känner till videobandspelare, Coca-Cola och Bart Simpson.

Det exempel som förekommer vid fotnot 9 utgör en egen kategori i min analys av översättningen av kulturspecifika företeelser som förekommer i källtexten. Jag har här nämligen valt att göra en så kallad *adaption*. Detta innebär en kulturell anpassning av texten där översättaren "tar till en ny situation för att få fram budskapet" (Ingo 2007:153). I sammanhanget betyder detta att jag använt en typisk svensk motsvarande företeelse för att textstället ska få samma effekt på den svenska läsaren som den ursprungligen hade på den engelskspråkiga. I det aktuella sammanhanget är det inte själva exemplet som är det viktiga, utan författaren vill bara tydliggöra att man på olika platser har olika namn på samma företeelse. Detta gäller ju även för svenska dialekter och därför ser jag inget syfte i att behålla det engelska exemplet. Istället har jag anpassat exemplet efter den svenska kulturen och hittat en ny situation som är exempel på samma sak som författaren vill peka på:

(13a) the fact that people in some regions of the United States refer to a certain insect as a <i>dragon fly</i> and people in other regions refer to it as a <i>darning needle</i>	(13b) det faktum att man i vissa delar av Sverige kallar en viss insekt <i>harkrank</i> och att den i andra delar är känd som <i>långben</i>
---	--

3.3 Översättning av författarens personliga bildspråk

Steven Pinker sätter en personlig prägel på sin text. Särskilt tydligt är att han ofta använder sig av en personlig metaforik, som består av icke vedertagna metaforer. De är skapade just för det aktuella sammanhanget. Mitt mål har varit att i så stor mån som möjligt behålla de ursprungliga bilderna i översättningen, för att inte förlora den personliga prägel som Pinker sätter på sin text. Men även metaforiken i källtexten är en del av det kulturella sammanhang texten är skapad i och därför inte alltid lätt att överföra till ett annat språk. Snell-Hornby (1988:57) menar att

The essential problem posed by metaphor in translation is that different cultures, hence different languages, conceptualize and create symbols in varying ways, and therefore the sense of the metaphor is frequently culture-specific.

Enligt Newmark (1981:88–91) finns det sju olika sätt att gå till väga när man översätter metaforer: (1) använda samma bild i målspråket, (2) byta ut bilden i källspråket mot en annan bild, (3) översätta metaforen till en liknelse, (4) översätta metaforen till en liknelse med förklaring, (5) göra om metaforen till ett normaluttryck, (6) stryka metaforen helt och hållet i översättningen, eller (7) använda samma bild i översättning med ett förklarande tillägg.

I följande mening, som återfinns vid fotnot 4 i översättningen, använder författaren bilder ur den tekniska världen för att beskriva hur komplicerat det egentligen är med dagligt tal:

(14a) Ordinary speech, like color vision or walking, is a paradigm of engineering excellence – a technology that works so well that the user takes its outcome for granted, unaware of the complicated machinery hidden behind the panels.	(14b) Vanligt tal är, liksom färgseendet eller förmågan att gå, en avancerad ingenjörskonst som fungerar så bra att användaren, omedveten om det komplicerade maskineri som ligger bakom förmågan, tar resultatet för givet.
--	--

Pinker använder tekniska ord såsom *engineering excellence*, *technology* och *machinery*. I och med att han använder sådana metaforer liknar han en mänsklig egenskap vid en maskin. Detta är en liknelse som jag anser fungerar även i en svensk kontext. Jag har därför, i enlighet med Newmarks första metod, försökt använda samma bild i översättningen. Detta visar sig i ordvalen *avancerad ingenjörskonst* och *maskineri*. Pinker målar även upp bilden om att en komplicerad process ligger bakom

talet, och att talet är det som den avancerade processen leder fram till. Jag har försökt fånga denna bild genom att använda ordet *resultatet*. Jag hade dock problem med att hitta en bra ekvivalent till metaforen *hidden behind the panels*. Jag har därför valt att göra om den till ett normaluttryck (*ligger bakom*) i översättningen, likt punkt fem i Newmarks lista över tillvägagångssätt i översättningen av metaforer.

Även i nästa exempel, som finns vid fotnot 7 i översättningen, använder Pinker tekniska termer för att beskriva talets uppkomst:

(15a) But though the language engine is invisible to the human user, the trim packages and color schemes are attended to obsessively.	(15b) Trots att språkmaskineriet är osynligt för användaren läggs överdrivet stor vikt vid de maskindelar som har med utseende och finess att göra.
---	---

Här liknas talförmågan vid egenskaper som en bil har. *Trim packages* och *color schemes* är tillval man kan göra angående olika finesser och färger då man köper en bil. Dessutom nämner han en motor (*the language engine*). Jag hade problem att överföra billiknelsen till svenska, eftersom det mig veterligen inte finns vedertagna svenska ord för *trim packages* och *color schemes*. Dessa skulle nog inte heller vara lika genomskinliga i sin betydelse för en svensk läsare som exempelvis för en amerikansk eller brittisk. Istället har jag valt att gå vidare på liknelsen att talet är ett maskineri (*språkmaskineriet* och *maskindelar*). Jag har alltså bytt ut Pinkers metafor mot en annan metafor i översättningen, vilket är metod nummer två i Newmarks lista. Däremot har jag försökt fånga det Pinker vill förmedla med bilderna *trim packages* och *color schemes* i ett normaluttryck på svenska. Jag kom fram till att den underliggande betydelsen måste vara något i stil med *utseende och finess*.

Nästa metafor, som återfinns vid fotnot 14, är en beskrivning av Pinkers argumentation som han tänker presentera i boken. Han beskriver denna som en linjär företeelse och använder ord som *leads*, *steps* och *trail*:

(16a) To convince you that there is a language instinct, I will have to fill in an argument that leads from the jabbering of modern peoples to the putative genes of grammar. The crucial intervening steps come from my own professional speciality (...)	(16b) För att övertyga om att det faktiskt finns en sådan instinkt måste jag lägga till ett argument som kan visa sambandet mellan nutida folks pladder och de förmodade grammatikgenerna. De avgörande, mellanliggande stegen i argumentationen kommer från mitt eget specialområde (...)
--	--

Let me now take you down this trail of evidence.	Låt mig nu guida er längsmed spåret av bevis som finns för detta.
The trail begins with the study of how the particular languages we find in the world today arose.	Spåret börjar i forskningen kring hur de språk som finns idag uppkom.

Jag har försökt behålla samma bild i svenskan genom att översätta *steps* till *stegen* och *the trail* till *spåret*. Jag har dock översatt *leads from ... to* till *visa sambandet mellan*. Jag gör alltså ursprungsuttrycket mer explicit i min översättning, eftersom jag inte tycker att den direkta översättningen *leder från ... till* visar den ursprungliga betydelsen tillräckligt tydligt.

I följande exempel, som återfinns vid fotnot 19 i översättningen, använder Pinker bilden *window*:

(17a) provide a particularly clear window on the innate grammatical machinery of the brain	(17b) ge en klar insyn i hjärnans medfödda grammatiska maskineri
--	--

Detta är en mer vedertagen metafor i det engelska språket, men i svenskan finns det ingen motsvarande bild som har med fönster att göra. Jag har därför valt att översätta metaforen till ett normaluttryck, nämligen *ge en klar insyn*. Jag valde detta uttryck eftersom det fångar betydelsen i källspråksuttrycket. Dessutom kan jag med detta uttryck använda kollokationen *klar insyn* och det återknyter till ordet *clear* i källtexten. I den här meningen förekommer även återigen bilden om språkfunktionerna i hjärnan som ett maskineri. Jag har också här valt att behålla den bilden i översättningen för att skapa en enhet i texten.

I det sista exemplet jag tänker ta upp, som återfinns vid fotnot 20 i översättningen, använder Pinker återigen en inte särskilt vedertagen liknelse. Han skriver om en *veneer of whitewash*, vilket innebär en yta eller en fasad som strukits med färg. Han använder denna bild för att visa hur underliggande grammatiska mönster ibland blir synliga. Det var svårt att överföra samma bild till svenska och därför har jag valt en annan bild med samma innebörd. *Underlying design* har jag översatt till *grundkonstruktionen* och *veneer of whitewash* till *den polerade ytan*:

(18a) like some underlying design bleeding through a veneer of whitewash	(18b) Detta ger oss en möjlighet att ana grundkonstruktionen under den polerade ytan
--	--

Genom att använda den här bilden på svenska anser jag att den ursprungliga innebörden och känslan bibehålls i den svenska översättningen.

4. Sammanfattning

Den här uppsatsen utgår från en egen översättning av ett avsnitt ur Steven Pinkers bok *The language instinct: the new science of language and mind* (1994:26-35). Efter översättningen följer en analys av några av de svårigheter jag stött på i översättningsarbetet. Denna analys består av tre delar som behandlar tre olika problemområden:

- 1) Översättningen av språkliga exempel som finns i källtexten
- 2) Översättningen av kulturspecifika företeelser som förekommer i källtexten
- 3) Översättningen av författarens personliga bildspråk

Före de tre analysdelarna förs ett resonemang kring översättningens syfte. Jag fastställer att syftet är att göra bokens budskap mer lättillgängligt för en svenskspråkig läsare. Jag konstaterar även att stora delar av bokens budskap skulle gå förlorat om man som översättare försökte "försvenska" texten, alltså försöka applicera Pinkers argumentation på det svenska språket och den svenska kulturen. Det engelska språket och den nordamerikanska kulturen utgör nämligen en stor del av bokens budskap och argumentation. Riktlinjen för översättningen har därför varit att försöka behålla det av källspråket och källkulturen som behövs för att bokens budskap ska bli tydligt, men samtidigt vid behov förklara vissa företeelser mer utförligt för den svenskspråkiga läsaren.

I den första analysdelen blir det tydligt att jag huvudsakligen använt mig av två olika metoder för att översätta de språkliga exempel som förekommer i källtexten: jag har antingen gjort en svensk översättning av dem eller låtit dem stå kvar på originalspråket i översättningen. Jag konstaterar att det i vissa fall är givande med vad Nida (1964) kallar en formell översättning. Detta gäller de språkliga exempel som exemplifierar företeelser som har en motsvarighet i svenskan, samt de exempel som är på andra språk än engelska. I dessa fall har jag dock valt att behålla exemplet även på engelska för att betona att det är i engelskan argumentationen har sin utgångspunkt. Den svenska översättningen fungerar alltså som ett pragmatiskt tillägg som finns där för att underlätta för den svenskspråkiga läsaren.

De språkexempel jag valt att inte ha med någon svensk översättning till exemplifierar företeelser som inte har någon motsvarighet i det svenska språket, och som inte heller skulle bli tydliga i en formell översättning. Vid dessa exempel har jag istället valt att göra pragmatiska tillägg för att närmare förklara företeelserna för den svenskspråkiga läsaren.

I den andra analysdelen behandlas alltså kulturspecifika företeelser som finns i källtexten. Jag konstaterar att även kulturen är en viktig del av det budskap och den argumentation som finns i boken. Därför har jag valt att i största möjliga mån överföra dessa företeelser i min översättning, men förklara dem mer utförligt för den svenskspråkiga läsaren med hjälp av pragmatiska tillägg där det finns behov.

Även när det gäller författarens personliga bildspråk har jag försökt att i största möjliga mån överföra detta till måltexten, för att inte gå miste om den personliga prägel Pinker sätter på texten. Jag konstaterar att det dock inte alltid är lätt att överföra bildspråk till ett annat språk och en annan kultur. Som översättare måste man ta hänsyn till att bildspråket känns naturligt på svenska utifrån språkets och kulturens förutsättningar. Därför har det ibland varit nödvändigt att översätta bildspråket till ett normaluttryck eller en annan bild på svenska.

Referenser

- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Nida, Eugene A. 1964. *Toward a science of translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: Brill.
- Norstedts stora engelsk-svenska ordbok*, 2000. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Pinker, Steven 1994. *The language instinct: the new science of language and mind*. London: Allen Lane.
- Snell-Hornby, Mary 1988. *Translation studies: an integrated approach*. Amsterdam: Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Svartvik, Jan & Olof Sager 1996. *Engelsk universitetsgrammatik*. 2. uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.